O‘TMISHDAGI ADIBLARIMIZ ASARLARINING HOZIRGI KUNDAGI TARBIYAVIY AHAMIYATI

Jalilova Zuhrobonu Mansur qizi
Anorboyeva Rayxona Lutfulla qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti 4-kurs talabalari
Chirchiq, O‘zbekiston
Elektron pochta: zukhrobonu77@gmail.com telefon: +99899 7517744

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek mumtoz adabiyoti vakillarining asarlarida aks etgan ma’naviy-axloqiy g‘oyalar hamda ularning hozirgi davr yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati tahlil qilinadi. O‘tmish adiblarining badiiy merosi xalqimizning ma’naviy boyligi bo‘lib, unda insonparvarlik, halollik, vatanparvarlik, ilmga intilish kabi fazilatlar targ‘ib etiladi. Maqolada o‘zbek adabiy merosining yosh avlodni komil inson qilib tarbiyalashdagi o‘rni, badiiy asarlar orqali axloqiy qadriyatlarni shakllantirish imkoniyatlari hamda milliy madaniyatni rivojlantirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, buyuk mutafakkirlar asarlarining zamonaviy ta’lim jarayonida qo‘llanishi ham ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida o‘tmish adiblarining asarlari yoshlarning ma’naviy barkamolligini shakllantirishda muhim manba ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: mumtoz adabiyot, badiiy meros, ma’naviy tarbiya, komil inson, milliy qadriyatlar, ma’naviyat, axloqiy fazilatlar, yoshlar tarbiyasi, pedagogik g‘oya, adabiy meros.

Аннотация. В данной статье анализируются духовно-нравственные идеи, отражённые в произведениях представителей узбекской классической литературы, а также их значение в воспитании современной молодёжи. Художественное наследие прошлых писателей является духовным богатством нашего народа, в котором пропагандируются такие качества, как гуманизм, честность, патриотизм и стремление к знаниям. В статье раскрывается роль узбекского литературного наследия в формировании гармонично развитой личности молодого поколения, возможности формирования нравственных ценностей посредством художественных произведений, а также его значение в развитии национальной культуры. Кроме того, с научной точки зрения анализируется применение произведений великих мыслителей в современном образовательном процессе. В результате исследования обосновано, что произведения классических авторов являются важным источником формирования духовной зрелости молодёжи.

Ключевые слова: классическая литература, художественное наследие, духовное воспитание, гармоничная личность, национальные ценности, духовность, нравственные качества, воспитание молодёжи, педагогическая идея, литературное наследие.

Abstract. This article analyzes the spiritual and moral ideas reflected in the works of representatives of Uzbek classical literature and their significance in the upbringing of modern youth. The artistic heritage of past writers is considered a spiritual wealth of our people, promoting such virtues as humanism, honesty, patriotism, and the pursuit of knowledge. The article highlights the role of Uzbek literary heritage in shaping a well-rounded personality of the

younger generation, the possibilities of forming moral values through literary works, and its importance in the development of national culture. In addition, the application of the works of great thinkers in the modern educational process is examined from a scientific perspective. The study substantiates that the works of classical authors serve as an important source in the formation of the spiritual maturity of youth.

Keywords: classical literature, literary heritage, moral education, well-rounded personality, national values, spirituality, moral qualities, youth upbringing, pedagogical idea, literary heritage.

KIRISH

Har bir xalqning ma’naviy taraqqiyoti uning madaniyati, san’ati va adabiyoti bilan chambarchas bog‘liqdir. Adabiyot inson qalbini boyituvchi, uning dunyoqarashini shakllantiruvchi hamda jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi muhim omillardan biridir. O‘zbek xalqi asrlar davomida boy adabiy meros yaratgan. Bu meros xalqning tarixiy tajribasi, ma’naviy qadriyatlari va hayotiy falsafasini o‘zida aks ettiradi. O‘tmishda yashab ijod qilgan adiblar o‘z asarlarida insoniy fazilatlarni ulug‘lab, jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladigan g‘oyalarni ilgari surganlar.

Bugungi globallashuv davrida yoshlarning ma’naviy tarbiyasiga alohida e’tibor qaratish muhim hisoblanadi. Chunki zamonaviy axborot oqimi sharoitida yoshlar turli g‘oyalar ta’siriga tushib qolishi mumkin. Bunday vaziyatda milliy adabiy meros yoshlarning ma’naviy immunitetini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli o‘tmish adiblarining asarlarini o‘rganish va ularning tarbiyaviy ahamiyatini tadqiq qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

O‘zbek mumtoz adabiyoti uzoq tarixiy jarayon davomida shakllangan. Bu adabiyot turkiy xalqlarning og‘zaki ijodi, xalq og‘zaki ijodi va yozma adabiyot an’analari asosida rivojlangan. Mumtoz adabiyotning asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, u insonning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari va axloqiy fazilatlarini badiiy obrazlar orqali ifodalaydi. Bunday asarlar inson qalbiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi va uning ma’naviy dunyosini boyitadi. O‘zbek mumtoz adabiyotida insonparvarlik, adolat, ilmga intilish va ezgulik g‘oyalari markaziy o‘rin egallaydi. Bu g‘oyalar yosh avlodni ma’naviy barkamollikka yetaklashga xizmat qiladi.

ADABIYOT TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida bir qator ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy metodlari sifatida tahlil, taqqoslash, umumlashtirish hamda tarixiy yondashuv metodlari qo‘llanildi.

Avvalo, o‘zbek mumtoz adabiyotining yetuk namoyandalari hisoblangan Alisher Navoiy, Ahmad Yassaviy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi adiblarning asarlari tahlil qilindi. Ularning asarlarida aks etgan ma’naviy-axloqiy g‘oyalar o‘rganildi hamda zamonaviy tarbiya jarayonidagi ahamiyati aniqlab berildi. Shuningdek, jadid adabiyoti vakillari bo‘lgan Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy va Cho‘lpon ijodidagi tarbiyaviy g‘oyalar ham ilmiy jihatdan o‘rganildi.

Tadqiqot jarayonida adabiy manbalar, ilmiy maqolalar hamda pedagogik adabiyotlardan foydalanildi. Ushbu manbalar asosida o‘tmish adiblarining asarlarida aks etgan tarbiyaviy g‘oyalar tahlil qilindi va umumlashtirildi. Mumtoz adabiyotning rivojlanishida buyuk mutafakkirlarning hissasi beqiyosdir. Jumladan, Alisher Navoiy, Ahmad Yassaviy va Zahiriddin Muhammad Bobur kabi adiblar o‘z asarlari orqali insoniy fazilatlarni targ‘ib qilganlar.

Bu adiblarning asarlarida komil inson g‘oyasi, ilmga intilish, halollik va adolat kabi qadriyatlar keng yoritilgan. Shu sababli ularning asarlari nafaqat badiiy qiymatga, balki katta tarbiyaviy ahamiyatga ham ega.

MUHOKAMA

Adabiyot inson tarbiyasida muhim o‘rin tutadi. Badiiy asarlar orqali inson hayotning turli jihatlarini anglaydi, yaxshilik va yomonlik o‘rtasidagi farqni tushunib yetadi. Adabiyot orqali inson o‘z hayotiga tanqidiy nazar bilan qarashni o‘rganadi. Badiiy qahramonlarning hayoti, ularning xatti-harakatlari va qarorlari o‘quvchi uchun muhim saboq bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, adabiyot insonning estetik didini ham rivojlantiradi. Badiiy asarlar orqali o‘quvchilar go‘zallikni anglash, san’atni qadrlash va badiiy tafakkurni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Sharq mutafakkirlarining asarlarida komil inson g‘oyasi muhim o‘rin egallaydi. Komil inson deganda ma’naviy, axloqiy va intellektual jihatdan yetuk shaxs tushuniladi. Bu g‘oya ayniqsa Alisher Navoiy asarlarida chuqur ifodalangan. Navoiy komil insonni jamiyat taraqqiyotining asosiy omili deb hisoblaydi [1,2]. Komil inson ilmli, halol, adolatli va saxovatli bo‘lishi kerak. Bunday inson nafaqat o‘z hayotini, balki jamiyat hayotini ham yaxshilashga xizmat qiladi.

Bugungi kunda yoshlar tarbiyasida milliy adabiy merosdan foydalanish juda muhimdir. O‘tmish adiblarining asarlarida insoniy fazilatlar, ma’naviy qadriyatlar va hayotiy saboqlar keng yoritilgan. Bunday asarlar yoshlarni: halollikka, vatanparvarlikka, sabr-toqatga, mehr-oqibatga o‘rgatadi.

Shu sababli mumtoz adabiyot yoshlar tarbiyasida muhim pedagogik vosita hisoblanadi. O‘zbek mumtoz adabiyotining eng buyuk namoyandalaridan biri bo‘lgan Alisher Navoiy o‘zining boy adabiy merosi orqali insonni komillikka yetaklovchi g‘oyalarni ilgari surgan. Uning asarlarida ma’naviyat, odob-axloq, insonparvarlik va ilmga intilish masalalari muhim o‘rin egallaydi. Navoiyning “Xamsa” dostonlari, “Mahbub ul-qulub”, “Hayrat ul-abror” kabi asarlarida insonning ma’naviy kamoloti haqida chuqur fikrlar bayon etilgan [1]. Shoir insonni jamiyatning eng katta boyligi deb biladi. Uning fikricha, inson ilmli, halol va adolatli bo‘lishi kerak. Navoiyning asarlarida komil inson g‘oyasi markaziy o‘rinda turadi. Komil inson – bu ilmli, saxovatli, kamtar va odobli shaxsdir. Bunday inson jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiladi. Bugungi kunda ham Navoiy asarlari yoshlarni ma’naviy barkamollikka undashda muhim ahamiyatga ega. Chunki bu asarlarda ilgari surilgan g‘oyalar yoshlarni halollik, adolat va insonparvarlik ruhida tarbiyalaydi.

Tasavvuf adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo‘lgan Ahmad Yassaviy [3] turkiy xalqlar ma’naviy hayotida katta o‘rin egallaydi. Uning “Devoni hikmat” asari diniy-axloqiy mazmundagi hikmatlardan iborat bo‘lib, unda insonning ma’naviy poklanishi va ruhiy kamoloti haqida fikrlar bayon etilgan. Ahmad Yassaviy hikmatlarida insonni halollikka, sabr-toqatga va kamtarlikka chaqiradi. U insonning nafsini tiyishi va pok qalb bilan yashashi kerakligini ta’kidlaydi. Yassaviy hikmatlari yoshlarni ruhiy poklikka, halollikka va mehr-oqibatga o‘rgatadi. Bu g‘oyalar bugungi kunda ham yoshlar tarbiyasida muhim ahamiyatga ega.

O‘zbek adabiyotining yana bir buyuk vakili Zahiriddin Muhammad Bobur [4] hisoblanadi. U nafaqat shoir, balki davlat arbobi va tarixchi sifatida ham mashhurdir. Boburning “Boburnoma” asari tarixiy va badiiy jihatdan muhim asar hisoblanadi. Unda muallif o‘z hayotidagi voqealar, tarixiy jarayonlar va jamiyat hayoti haqida batafsil ma’lumot beradi.

“Boburnoma”da Boburning vatanga bo‘lgan muhabbati, jasorati va matonati yaqqol ko‘rinadi. U insonning qiyinchiliklarga bardosh berishi, maqsad sari intilishi va o‘z vatanini sevishi kerakligini ta’kidlaydi. Bobur asarlari yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbek jadid adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo‘lgan Abdulla Avloniy ma’rifatparvar pedagog sifatida ham mashhurdir. Uning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari yoshlar tarbiyasiga bag‘ishlangan muhim asarlardan biridir. Avloniy ta’lim-tarbiyani jamiyat taraqqiyotining asosiy omili deb hisoblaydi. U yoshlarni ilm-fan o‘rganishga, odob-axloq qoidalariga rioya qilishga chaqiradi. Avloniyning fikricha [5], tarbiya inson hayotida eng muhim omillardan biridir. Shuning uchun ham u “Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot masalasidir” degan mashhur fikrni ilgari surgan.

O‘zbek romanchiligining asoschilaridan biri bo‘lgan Abdulla Qodiriy [6] o‘z asarlarida xalq hayoti, milliy qadriyatlar va insoniy fazilatlarni yoritgan. Uning “O‘tkan kunlar” romani o‘zbek adabiyotining eng mashhur asarlaridan biridir. Bu asarda sevgi, sadoqat, vatanparvarlik va insoniylik g‘oyalari ilgari surilgan. Qodiriy asarlari yoshlarni milliy qadriyatlarni hurmat qilishga, vatanini sevishga va insoniy fazilatlarni qadrlashga o‘rgatadi.

O‘zbek adabiyotining yana bir mashhur vakili Cho‘lpon hisoblanadi. Uning asarlarida erkinlik, ma’naviyat va milliy uyg‘onish g‘oyalari ilgari surilgan. Cho‘lpon she’rlari va hikoyalarida inson erkinligi, ma’rifat va adolat g‘oyalari muhim o‘rin egallaydi. Bu g‘oyalar yoshlarni mustaqil fikrlashga va o‘z milliy qadriyatlarini qadrlashga undaydi.

NATIJA

O‘tmish adiblarimiz yaratgan adabiy meros xalqimizning bebaho ma’naviy boyligi hisoblanadi. Bu asarlar nafaqat badiiy qiymatga ega, balki katta tarbiyaviy ahamiyatga ham ega. Alisher Navoiy, Ahmad Yassaviy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy va Cho‘lpon kabi adiblar o‘z asarlari orqali insonni ma’naviy barkamollikka undaganlar.

Ularning asarlarida ilgari surilgan g‘oyalar bugungi kunda ham yoshlar tarbiyasida muhim ahamiyatga ega. Bunday asarlar yoshlarni halollik, vatanparvarlik, sabr-toqat va mehr-oqibat ruhida tarbiyalaydi. Shu sababli o‘tmish adiblarining boy adabiy merosini o‘rganish va uni yoshlar ongiga singdirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘zbek mumtoz adabiyoti yoshlar tarbiyasida muhim pedagogik manba hisoblanadi. O‘tmish adiblarining asarlarida insonparvarlik, vatanparvarlik, halollik va sabr-toqat kabi fazilatlar targ‘ib qilingan.

Masalan, Alisher Navoiy asarlarida komil inson g‘oyasi markaziy o‘rinda turadi. Shoir insonning ilmli, odobli va saxovatli bo‘lishi kerakligini ta’kidlaydi. Bu g‘oya bugungi kunda ham yoshlar tarbiyasida muhim ahamiyatga ega.

Ahmad Yassaviy hikmatlarida esa insonning ma’naviy pokligi va sabr-toqat fazilatlari ulug‘langan. Bu hikmatlar yoshlarni halollik va kamtarlikka o‘rgatadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarida esa vatanparvarlik, jasorat va matonat g‘oyalari ilgari surilgan. Bu g‘oyalar yoshlarni vatanini sevishga va uni himoya qilishga undaydi.

Jadid adabiyoti vakillari ham yoshlar tarbiyasiga katta e’tibor qaratganlar. Xususan, Abdulla Avloniy ta’lim-tarbiyani jamiyat taraqqiyotining asosiy omili deb hisoblagan.

Shunday qilib, o‘tmish adiblarining asarlari bugungi kunda ham yoshlar ma’naviy tarbiyasida muhim rol o‘ynaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1983. – 256 b.
2. Navoiy A. Xamsa. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1984. – 768 b.
3. Yassaviy A. Devoni hikmat. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1991. – 304 b.
4. Bobur Z. M. Boburnoma. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2002. – 464 b.
5. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 1992.
6. Qodiriy A. O‘tkan kunlar. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2004. – 400 b.
7. Cho‘lpon. Kecha va kunduz. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2006. – 320 b.